

Shuni ta’kidlash joizki, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish muammolari faqat texnik jihatlar bilan cheklanmaydi. Bu ham o‘qituvchi va talabalarning ijtimoiy, psixologik hamda pedagogik omillar bilan bevosita bog‘liq. Raqamli vositalar va platformalar bilan ishlash, o‘quv kontentini yaratish hamda interaktiv jarayonlarni boshqarish bo‘yicha bilimlar talabalarning mustaqil fikrlash, tahliliy qarorlar qabul qilish va muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlantirishni talab qiladi. Agar oliy ta’lim muassasalari talabalarga raqamli metodlarni qo‘llashda yetarli yo‘l-yo‘riq bermasa, bu raqamli kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini sekinlashtiradi hamda zamonaviy ta’lim talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlash samaradorligini pasaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
2. UNESCO. (2021). ICT Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO Publishing.
3. OECD. (2020). Education responses to COVID-19: Embracing digital learning and online collaboration. Paris: OECD Publishing.
4. World Bank. (2022). Digital Transformation in Education Systems. Washington, DC: World Bank.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2017). Oliy ta’lim tizimini 2017–2021 yillarda kompleks rivojlantirish dasturi. Toshkent.
6. Anderson, T. (Ed.). (2020). The theory and practice of online learning. Athabasca University Press.
7. Selwyn, N. (2016). Education and technology: Key issues and debates. London: Bloomsbury.
8. Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. (2019). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. Journal of Research on Technology in Education, 51(3), 197–213.

O‘ZBEK TILI FONETIKASINI O‘RGATISHDA QIYOSIY YONDASHUVNING SAMARALI METODLARI

Almambetova Uldaulet Berdimuratovna

NukusDPI O‘zbek tili kafedrası doktoranti

Email: almambetovau98@gmail.com Telefon: +99 891 385-97-98

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tili fonetikasini o‘qitishda qiyosiy yondashuvning nazariy hamda amaliy-metodik jihatları tahlil etiladi. Qardosh tillarning fonetik tizimidagi o‘xshashlik va tafovutlar

aniqlanib, ular asosida talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirishda qiyosiy metodning samaradorligi asoslab beriladi. Shu bilan birga, fonetik mashqlar tizimi, dars jarayonini tashkil etish modeli va metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari qiyosiy yondashuv fonetik kompetensiyani rivojlantirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy yondashuv, fonetika, qardosh tillar, talaffuz, fonetik ko‘nikma, metodika.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical-methodological aspects of the comparative approach in teaching phonetics of the Uzbek language. The similarities and differences in the phonetic system of related languages are identified, and based on them, the effectiveness of the comparative method in the formation of pronunciation skills is substantiated. At the same time, a system of phonetic exercises, a model for organizing the lesson process, and methodological recommendations are developed. The results of the study confirm that the comparative approach is an important factor in the development of phonetic competence.

Keywords: comparative approach, phonetics, related languages, pronunciation, phonetic skills, methodology.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практико-методологические аспекты сравнительного подхода в обучении фонетике узбекского языка. Выявляются сходства и различия в фонетической системе родственных языков, и на их основе обосновывается эффективность сравнительного метода в формировании навыков произношения. Одновременно разрабатывается система фонетических упражнений, модель организации учебного процесса и методические рекомендации. Результаты исследования подтверждают, что сравнительный подход является важным фактором в развитии фонетической компетенции.

Ключевые слова: сравнительный подход, фонетика, родственные языки, произношение, фонетические навыки, методология.

Hozirgi globallashuv sharoitida tillarni o‘qitish metodikasini takomillashtirish ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, o‘zbek tilini qardosh tilli o‘quvchilarga o‘rgatishda fonetika bo‘limini samarali tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. Fonetika tilning tovush tizimini o‘rganadigan bo‘lim bo‘lib, nutqning shakllanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tilni mukammal egallashda to‘g‘ri talaffuz va fonematik eshituv muhim o‘rin tutadi.

Fonetikani o‘qitish nafaqat tovushlarni o‘zlashtirishni, balki nutq madaniyatini shakllantirishni ham ta’minlaydi. Shu sababli fonetik

bilimlar o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim metodik asos vazifasini bajaradi. Tadqiqotlarda fonetik ko‘nikmalar nutqni to‘g‘ri idrok etish va uni ifodalash jarayonida muhim rol o‘ynashi ta’kidlanadi.

Qardosh tilli auditoriyada o‘zbek tilini o‘qitishda qiyosiy yondashuv samarali metodlardan biri sifatida keng qo‘llaniladi. Mazkur yondashuv til birliklarini boshqa til birliklari bilan taqqoslash asosida o‘rganishga tayanadi. Taqqoslash jarayonida o‘quvchilar tovushlarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlaydi, bu esa til materialini ongli va tizimli ravishda o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, qiyosiy metod o‘quvchilarning analitik tafakkurini rivojlantirib, til hodisalarini chuqurroq anglash imkonini yaratadi.

Turkiy tillar fonetik tizimida umumiyliklar ustun bo‘lsa-da, ayrim tovushlarning talaffuzi va artikulyatsiyasida sezilarli tafovutlar mavjud. Xususan, unli tovushlarning cho‘ziqligi yoki undoshlarning artikulyatsion xususiyatlari turlicha namoyon bo‘lishi mumkin. Bu holat o‘quvchilarda interferensiya — ya’ni bir til elementlarining boshqa tilga ta’siri natijasida yuzaga keladigan nutqiy xatolarni keltirib chiqaradi.

Qiyosiy yondashuv mazkur xatolarni kamaytirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. O‘quvchilar tovushlarni qiyoslash orqali ularning artikulyatsion va akustik xususiyatlarini chuqurroq anglaydi, natijada fonetik kompetensiya shakllanadi. Qiyosiy metodning nazariy asosini o‘xshashlik va farqlilik tamoyillari tashkil etadi. O‘xshashlik tamoyili til materialini oson o‘zlashtirishga xizmat qilsa, farqlilik tamoyili talaffuzdagi xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Bundan tashqari, tizimlilik va kommunikativlik tamoyillari ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular til materialini izchil va nutqiy faoliyat bilan uzviy bog‘liq holda o‘rgatishni ta’minlaydi. Tadqiqot natijalari kommunikativ yondashuv til o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatadi.

O‘zbek tili fonetikasini o‘qitishning asosiy maqsadi o‘quvchilarda adabiy talaffuz me’yorlarini shakllantirishdan iboratdir. Shu bilan bir qatorda, fonematik eshituvni rivojlantirish, nutqiy malaka va ko‘nikmalarni hosil qilish hamda savodxonlik darajasini oshirish muhim vazifalar sifatida e’tirof etiladi. Zero, fonetika ta’limi nutq madaniyatini shakllantirishning muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Qardosh tilli auditoriyada fonetikani qiyosiy yondashuv asosida o‘qitish zamonaviy til o‘qitish metodikasining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Ushbu yondashuvning ilmiy-nazariy asosini kontrastiv lingvistika tashkil etib, u turli tillarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlash orqali samarali o‘qitish usullarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ayniqsa, turkiy tillar guruhiga mansub o‘zbek, qozoq, qirg‘iz va

qoraqalpoq tillarining genetik yaqinligi ularni qiyoslash asosida fonetik materialni o‘zlashtirish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Fonetikani qiyosiy yondashuv asosida o‘qitishning mohiyati o‘quvchilarning ona tili va o‘rganilayotgan til tovush tizimini o‘zaro taqqoslashga asoslanadi. Bunda unli va undosh tovushlar, urg‘u, bo‘g‘in tuzilishi hamda intonatsiya kabi asosiy fonetik birliklar tahlil etiladi. Masalan, turkiy tillarda keng tarqalgan singarmonizm hodisasi o‘zbek tilida nisbatan sustroq namoyon bo‘lsa, qozoq va qirg‘iz tillarida u ancha barqaror saqlangan. Bunday qiyosiy tahlil o‘quvchilarga tovush uyg‘unligi qonuniyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Qiyosiy yondashuvning muhim jihatlaridan biri o‘quvchilarda yuzaga keladigan interferensiya holatlarini kamaytirishdan iborat. Interferensiya natijasida o‘quvchilar ona tilidagi talaffuz xususiyatlarini o‘rganilayotgan tilga ko‘chirishi mumkin, bu esa nutqiy xatolarga olib keladi. Qiyosiy tahlil esa aynan shu farqlarni aniq ko‘rsatib berish orqali bunday xatolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuvning metodik ahamiyati shundaki, u o‘quvchilarga tovushlarni qiyoslash asosida o‘rganish imkonini yaratadi. Natijada ular tovushlarning ma‘no farqlashdagi rolini anglaydi hamda ularni nutqda to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa nutqiy faoliyatning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Fonetika o‘qitishda qiyosiy mashqlar tizimidan foydalanish muhim metodik shartlardan biridir. Xususan, tovushlarni taqqoslashga oid mashqlar o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Minimal juftliklarga asoslangan mashqlar tovush o‘zgarishining ma‘no farqlashdagi ahamiyatini ochib beradi. Eshitish mashqlari fonematik eshituvni rivojlantirsa, talaffuz mashqlari artikulyatsion ko‘nikmalarni mustahkamlaydi. Shuningdek, fonetik tahlilga yo‘naltirilgan mashqlar o‘quvchilarning analitik tafakkurini rivojlantiradi. Metodik tadqiqotlar mashqlar tizimining izchil va tizimli tashkil etilishi o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, qardosh tilli sinflarda fonetikani qiyosiy yondashuv asosida o‘qitish o‘quvchilarning til materialini tez va samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv nafaqat talaffuzni to‘g‘ri shakllantiradi, balki o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda ularning lingvistik tafakkurini rivojlantiradi. Qardosh tilli sinflarda fonetikani qiyosiy yondashuv asosida o‘qitishda yangicha metod va usullarni qo‘llash o‘quv jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Innovatsion yondashuvlar nafaqat talaffuz ko‘nikmalarini shakllantiradi, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o‘z-o‘zini nazorat qilish kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy ta’limning asosiy talablariga to‘liq javob beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduazizov.A. O‘zbek tili fonetikasi. Toshkent. O‘qituvchi, 1992.
2. Abduazizov.A. Tilshunoslikka kirish. 1-qism. Fonetika va fonologiya. Toshkent. Universitet, 1999.
3. Berdimuratov.E., Allanazarov.Q., Patullaeva.G. Qaraqalpaq tili (5-klass ushi’n sabaqliq). Toshkent – 2015
4. Viktor Vladimirovich Vinogradov. Tilshunoslikka kirish. Moskva. Nauka, 1972.
5. Lev Vladimirovich Shcherba, Fonetikaga oid tadqiqotlar. Leningrad. Nauka, 1958.
6. Nabiyeva.D.A., Zakirova.H.R. Fonetika o‘qitishning innovatsion texnologiyalari. Toshkent, 2022.
7. Tursunova.K. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali fonetika o‘qitish. 2024.
8. G‘ulomov.A., Qodirov.M., Ernazarova.M., Bobomurodova.A., Alavutdinova.N., Karimova.V. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2012.
9. Muxitdinova. O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2023.
10. Abdullayeva.M. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2017.Tursunov S.Q. Ta’limda elektron axborot resurslarini yaratish va ularni joriy qilishning metodik asoslari. Monografiya. -T.: Adabiyot uchqunlari, 2018.
11. Yakubjanova.M.A. Talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirishda multimedia vositalarining o‘rni// Ilmiy axborotnoma, 2023.

SUN’IY INTELLEKT VOSITALARING TALABALARNING YOZMA NUTQIGA TA’SIRI

Sotvoldiyeva Marhabo Shokirjon qizi
Ilmiy rahbar: Odilboyeva Umida Zafarjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun’iy intellekt vositalarining talabalarning yozma nutqiga ko‘rsatayotgan ta’siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida keng qo‘llanilayotgan sun’iy intellekt asosidagi platformalar va dasturlar talabalarning akademik yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishdagi o‘rni alohida o‘rganiladi. Tadqiqot davomida ushbu texnologiyalarning yozma nutqning aniqligi, mantiqiyliqi, grammatik to‘g‘riligi hamda uslubiy boyligini oshirishdagi ijobiy jihatlari ochib beriladi.

Shu bilan birga, sun’iy intellektdan haddan tashqari foydalanish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar — mustaqil